

763

۱۵۹۴

۲۱
زلزال کور

www.KitaboSunnat.com

103

الحمد لله الذي جعل في القرآن
العلم والهدى والرحمة والبر

100/1
17
100/1

بهشت در نگاه فلسفه

فرح رامین ، معصومه بیرانوند

نشانی: قم - بلوار معلم - مجتمع ناشران - واحد ۱۱۴
تلفن: ۰۲۵-۳۱۰۱۵ پیامک: ۱۰۰۰۳۱۰۱۵
hajarpub.ir info@hajarpub.ir

رامین، فرح، ۱۳۳۹ -
بهشت در نگاه فلسفه / فرح رامین، معصومه بیرانوند؛ تهیه و تنظیم: موسسه آینده روشن،
قم: مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواران، مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۷.

۲۰۸ ص.

۹۷۸-۶۰۰-۳۷۸-۲۰۰-۶

فیبا

مسئول: ۱۳۳۱

بهشت (اسلام)

Paradise -- Islam

بهشت (اسلام) -- احادیث

Paradise -- Islam -- Ahadith

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواران، مرکز نشر هاجر

Hosh Elmehyeh Qom, Center management Hosh Elmehyeh sisters, Centre Publications hajer

۲۹۷/۱۱

۵۵۶۷۰۳۸

بهشت در نگاه فلسفه

نویسنده: فرح رامین - معصومه بیرانوند

مرکز نشر هاجر - ناشر تخصصی زن و خانواده

(وابسته به مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواران)

تعداد صفحه و قطع: ۲۱۰ صفحه / رقعی

نوبت چاپ: اول / بهار ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۴۰/۰۰۰ ریال

چاپخانه: زلال کوثر

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۷۸-۲۰۰-۶

فهرست مطالب

۹.....	مقدمه
۱۷.....	فصل اول: دروندای بهشت
۱۹.....	جنت
۲۱.....	اقسام بهشت
۲۳.....	بهشت برزخی
۲۸.....	اقسام برزخ
۳۰.....	فلسفه وجود برزخ
۳۴.....	تفاوت بهشت برزخی با بهشت اخروی
۳۷.....	بهشت اخروی
۳۸.....	مکان بهشت
۴۵.....	زمان بهشت
۴۹.....	درهای بهشت
۵۵.....	کیفیت آب و هوای بهشت
۵۱.....	تجسم اعمال در بهشت
۶۰.....	زندگی جاودانه در بهشت و عدم ملالت بهشتیان
۶۳.....	فصل دوم: نعمت های بهشت
۶۳.....	مقدمه
۶۵.....	معاد جسمانی از نظر ملاصدرا

۷۰	رابطه بدن دنیوی با بدن اخروی
۷۱	دیدگاه غیریت
۷۲	دیدگاه عینیت
۷۳	دیدگاه مثلثیت
۷۸	مبانی فلسفی معاد جسمانی
۸۲	نعمت‌های جسمانی
۸۳	فلسفه‌ی نعمت‌های جسمانی
۸۴	مصادیق نعمت‌های جسمانی
۸۵	نوشیدنی‌های بهشتی
۹۰	تبیین فلسفی نوشیدنی‌های بهشتی
۹۲	باغ‌ها و درختان بهشتی
۹۴	درخت طوبی
۹۶	درخت سدر
۹۷	تبیین فلسفی درختان بهشتی
۱۰۴	همسران و غلمان‌های بهشتی
۱۰۶	اوصاف همسران بهشتی
۱۱۳	تبیین فلسفی همسران بهشتی
۱۱۸	زینت‌ها و لباس‌های بهشتی
۱۲۱	تبیین فلسفی زینت‌ها و لباس‌های بهشتی
۱۲۴	کاخ‌ها و قصرهای بهشتی
۱۲۷	تبیین فلسفی کاخ‌ها و قصرهای بهشتی
۱۲۹	خوراکی‌ها و میوه‌های بهشتی
۱۳۰	ارزش میوه‌های بهشتی
۱۳۱	صفات میوه‌های بهشتی
۱۳۴	تبیین فلسفی میوه‌ها و خوراکی‌های بهشتی

۱۳۶	نعمت‌های معنوی
۱۳۸	مصادیق نعمت‌ها ولذت‌های معنوی
۱۴۱	عدم دروغ، حرف بیهوده و گناه
۱۴۳	تبیین فلسفی عدم دروغ، حرف بیهوده و گناه
۱۴۳	نزاهت بهشتیان از کینه و حسد
۱۴۵	تبیین فلسفی نزاهت بهشتیان از کینه و حسد
۱۴۷	حمد و ثنای بهشتیان
۱۵۰	تبیین فلسفی حمد و ثنای بهشتیان
۱۵۲	محبت و مهرورزی بهشتیان
۱۵۴	تبیین فلسفی محبت و مهرورزی بهشتیان
۱۵۹	فصل سوم: مقامات بهشتی
۱۵۹	مقدمه
۱۶۲	اقسام مقامات بهشتی به سلاک مراتب صاحبان مقام
۱۶۵	مقام رسول خدا ﷺ و اهل بیت علیهم السلام
۱۶۶	تبیین فلسفی مقام رسول خدا ﷺ و اهل بیت علیهم السلام
۱۶۸	مقام شهدا
۱۶۹	تبیین فلسفی مقام شهدا
۱۷۰	مقام پیش‌تازان
۱۷۲	تبیین فلسفی مقام پیش‌تازان
۱۷۳	اقسام مقام‌های ویژه بهشتی
۱۷۳	مقام رضوان
۱۷۶	تبیین فلسفی مقام رضوان
۱۸۰	مقام لقاء
۱۸۳	تبیین فلسفی مقام لقاء
۱۸۸	مقام قرب

- تبيين فلسفى مقام قرب ۱۸۹
- اقسام مقامات بهشتى به ملاک مراتب و طبقات بهشتى ۱۹۳
- جَنّات عدن ۱۹۴
- جَنّت فردوس ۱۹۵
- جَنّت دارالسلام ۱۹۷
- جنت نعيم ۱۹۹
- جنت مأوى ۲۰۱
- فلسفه است منابع ۲۰۳

مقدمه

ایمان به معاد، وجود جهنم و بهشت و نظام کیفر و پاداش، مورد پذیرش همه ادیان آسمانی و یکی از عوامل مهم رشد نفس انسانی است. از ۱۸ سال پیش از میلاد مسیح [۱]، دین زرتشت سخن از روز قیامت را مطرح کرده و بهشت (پردیس) را توصیف می‌کند. روح مرده سه روز در کنار جسد می‌ماند و سحرگاهان روز چهارم به سوی پل چینوت روان می‌شود. در آن جا دایگ‌های در حضور ایزدان سروش، رشن و اشتاد برگزار و با ترازو به کارهای نیک و زشت او رسیدگی می‌شود تا بتوان دید کدامین کفه ترازو سنگین‌تر است. سپس انسان نیک سرشت از راهی نورانی به سوی پردیس رهسپار می‌گردد برای گروندگان به اصول نیک یا بد مکان و مقام‌هایی برای پاداش و عقاب مهیاست. سه اصل اندیشه نیک، گفتار نیک، و کردار نیک در کتاب اوستا به اندازه‌ای مورد توجه است که به‌طور مکرر از آنها نام برده و ستوده شده است. این سه اصل، اساس و پایه‌ی تمام نیکی‌ها و روشنی‌هاست. اندیشه نیک، گفتار نیک به بار می‌آورد و در دل انسان تخم نیکی می‌پروراند و نتیجه آن به صورت اعمال و کردار پسندیده در می‌آید و به عالم بشریت سود

می‌رساند و باعث آسایش و رفاه خلق خدا می‌گردد. آن کس که اندیشه نیک داشته باشد مورد فضل و رحمت اهورامزداي دانا و توانا واقع می‌شود و مستحق دخول در بهشت برین می‌گردد. برعکس، هرگاه نیت و اندیشه انسانی خوب نباشد و به وسوسه اهریمن نفس و هوی گرفتار شود به طور یقین گرفتار او سراسر دروغ و اعمالش گناه و معصیت خواهد بود. بدین سبب است که پیامبر ایرانی در هشتاد و پنج قرن پیش (بین ۳۱۰۰ تا ۸۵۰۰ سال پیش) این سه اصل اخلاقی و دینی را به ابناء بشر ارزانی داشت و تعلیم داده و آنها را سرچشمه سایر تعالیم اخلاقی قرار داده است.

در آیین یهود، اگرچه اعتقاد به قیامت، بهشت و جهنم به عنوان یک دین ابراهیمی از ضرورت برخوردار است، لیکن برخی از فرقه‌های یهود، معاد و فراگیر بودن آن را انکار کرده یا در مورد آن تردید کرده‌اند. فرقه صدوقیان آن را انکار می‌نمایند، دیگران در فراگیر بودن آن تردید روا می‌دارند و می‌گویند: بی‌سوادان و آنانی که از نورانی بهره‌ای ندارند، بار دیگر زنده نخواهند شد. نیز گفته‌اند: آنان که خارج از اراض مقدس فلسطین مدفونند، بهره‌ای از قیامت نخواهند داشت. برخی نیز معتقدند خداوند پیش از قیامت در زیر زمین نقبی می‌زند و اجساد آنان را به ارض موعود می‌آورد و در آن جا زنده می‌شوند. طبق اعتقاد یهودیان، روح انسان بلافاصله پس از مرگ در دادگاه الهی براساس اعمالش مورد قضاوت واقع شده و براساس آن تعیین تکلیف می‌گردد. اگر فرد صالح

باشد در جهان ارواح که دنیایی است شبیه آخرت قرار می‌گیرد و از آرامش و نعماتی شبیه به جهان آخرت تا روز قیامت بهره‌مند می‌گردد، اگر فرد خطا کار باشد تنبیه و جریمه او از همان هنگام شروع می‌گردد. ولی پس از پایان دوران کیفر و مجازات، براساس اعمال نیک خود از نعمات جهان ارواح بهره‌مند می‌گردد تا زمان احیای مردگان و رستاخیز. که در روز رستاخیز، بسیاری از افراد (بجز گروه خاصی از خطاکاران) را احیاء می‌گردانند. گروهی مستوجب مجازات جاودانه می‌گردند ولی بقیه از نعمت‌های جهان آخرت که شامل دو مرحله است برخوردار می‌شوند. مرحله اول زندگی مادی است شبیه به زندگی حضرت آدم و حوا قبل از خطا در باغ عدن و سپس به تدریج جسم انسان نیز تعالی یافته و جنبه روحانی و معنوی می‌یابد (همانند جسم حضرت الیاس نبی که طبق اعتقاد یهود زنده و بدون نیاز به گذر از معبر مرگ به جهان آخرت رسیده است) و مرحله دوم جهان آخرت که کاملاً معنوی و روحانی و بهره‌بردن و پیوستن به نورالایزال الهی است، شروع می‌گردد.

از دیدگاه مسیحیت کشور فلسطین و قدس سرزمین و شهر یاک خداست و خداوند در کتاب انجیل بهشت را قدس آسمانی می‌نامد که با طلا و نقره و انواع جواهرات زیننده شده و خداوند بر همه چیز کنترل دارد و در آنجا به کسانی که به بهشت می‌روند که باورمندان به مسیح^۱ هستند، بدن‌های جدیدی می‌دهند که در آنها شهوت و گرسنگی و

بیماری و درد نیست و اشخاصی که این بدن‌ها را دریافت می‌کنند در مرکز قدس آسمانی همیشه خداوند را با سرود و آواز و سازهای زیبا و رقص به همراه فرشتگان می‌پرستند و اشخاصی که این بدن‌های نورا دارند (یعنی کسانی که در بهشت هستند) به هیچ عنوان از پرستش و عشق و رزیدن به خدا خسته نمی‌شوند و همیشه در شادی و آرامش خواهند بود.

به باور مسلمانان، بهشت (جنت) جایگاهی در جهان آخرت است که بندگان در ستکار و عبادت‌مند در آن ساکن شده و از نعمت‌های الهی برخوردار می‌شوند. محل سکونت حضرت آدم و حوا، پیش از هبوط به زمین نیز به همین نام خوانده شده است. بیش از دویست آیه در قرآن و همچنین بسیاری از روایات معصومین، درباره بهشت و ویژگی‌های آن است. با آنکه اعتقاد به وجود بهشت، از آموزه‌های قطعی اسلامی است، اما درباره اینکه آیا بهشت، در هنگام وقوع آخرت خلق می‌شود یا از ابتدا خلق شده، اختلافاتی بین متکلمان مسلمان وجود دارد. علاوه بر این، جسمانی یا روحانی بودن بهشت و نعمت‌های آن نیز، یکی دیگر از اختلافات در میان عالمان مسلمان است. پذیرش واقعیت و وجود بهشت در گرو یقین به عالم آخرت می‌باشد. چنین یقینی گاه از راه دل و با اندک تاملی در احساسات، قوا و استعدادهای آدمی حاصل می‌آید و گاه از طریق براهین اثبات معاد به یقین دست می‌یابیم. از جمله این استدلال‌های عقلانی، می‌توان به برهان فطرت،

عدالت و رحمت اشاره کرد:

برهان فطرت، با توجه به فطری بودن اشتیاق به زندگی جاودان، اصل معاد اثبات می‌گردد. خواسته‌ی نوع انسان و مقتضای ذات او، ابدیت خواهی است و از آن جا که فطرت انسان اشتباه نمی‌کند و خدای متعال هرگز بی‌بهره‌ای را که در نهاد انسان قرار داده، طریقه‌ی اشباع آن را نیز در جهان خارج آفریده است، بنابراین باید جهان دیگری وجود داشته باشد که در آن هستی جاودانه باشد. بر طبق برهان عدالت، عدالت خدای متعال بر سراسر هستی پرتو افکنده است و در این دنیا انسان‌هایی بوده‌اند که تلاش بسیاری برای آسایش هم نوعان خود انجام داده‌اند و تشکر شایسته‌ای از آنان صورت نگرفته است، همچنین انسان‌هایی بوده‌اند که خطاهای بسیاری در این دنیا مرتکب شده‌اند و تا آخر عمرشان به سزای اعمال خود، نرسیده‌اند، بنابراین باید و رای این جهان، عالمی باشد که پاداش و سزای عمل هر فرد، متناسب با اعمالش به وی داده شود. برهان رحمت بر پایه رحمت خداوند استوار است، خداوند نیاز موجودات را بر آورده می‌کند و هر موجودی را به کمالاتی که شایستگی‌اش را دارد، هدایت می‌کند و آفرینش انسان با ویژگی‌هایی که دارد، گواه بر این است که شایسته‌ی حیات ابدی است و اگر بعد از این حیات موقت و ناپایدار، انسان به سوی حیاتی پایدار رهنمون نشود، این امر با رحمت الهی ناسازگار است، پس جهان دیگری باید وجود داشته باشد.

فلسوفان به دلیل اعتقاد به دوبعدی بودن انسان و بحث از نفس انسان، مسأله‌ی سعادت و شقاوت نفوس و سرگذشت آن‌ها بعد از مرگ را پیش کشیده و بر بقای نفس، سعادت و شقاوت نفوس به اعتبار چگونه زیستن انسان‌ها در این عالم، برهان آورده‌اند. برخی برشمردن انواع نعمت‌های جسمانی در قرآن را گواه روشنی بر جسمانی-روحانی بودن معاد می‌دانند و معتقدند نمی‌توان تمامی آیات را حمل بر مجاز کرد. با توجه به آیات و روایات، معاد جسمانی، امری مسلم است و نمی‌توان گفت که آیات قرآن صرفاً از جهت تقریب به ذهن و فهم و درک مخاطب، برخی از نعمت‌ها را به صورت نمادهای جسمانی برای انسان مثال زده است، بلکه وجود این نعمت‌ها، در بهشت طبق آیات قرآن، امری یقینی است و فقط کیفیت و چگونگی آن برای بشر مبهم است. این در حالی است که برخی تفاسیر فلسفی، برشمردن نعمت‌های جسمانی را تنها تشبیه معقول بر محسوس می‌دانند و بر روحانی بودن نعم و مقامات بهشتی تاکید می‌ورزند. اما به نظر می‌رسد با توجه به دوساحتی بودن انسان، بهشت دارای نعمت‌های گوناگون جسمانی و معنوی است و نعمت‌های آن ترکیبی از نعمت‌های جسمانی و روحانی می‌باشد و خداوند در آیات قرآن کریم، گاهی به نعمت‌های روحانی اشاره کرده و گاهی به نعمت‌های جسمانی، این آیات با یکدیگر در تناقض نیستند، بلکه هریک از آیات، ناظر به یکی از جنبه‌های بهشت هستند.

این پژوهش با این پیش فرض نگاشته شده که معاد و رسیدگی به اعمال انسان امری قطعی و یقینی و از اصول اعتقادی همه ادیان توحیدی است و گرچه بهشت حقیقی، حقیقت وجود آدمی است، بهشت نهایی محصول مشترکی است بین وجود آدمی با عوالم وجودی خارج از وی. از نظر فلسفی، بهشت مانند درختی است که اصل آن اکنون موجود است، اما شاخ و برگ آن را انسان‌ها با اعمال و رفتار خویش به وجود می‌آورند. بهشت هرکسی بستگی به اعمال او در این دنیا دارد و خود شخص آن را در این دنیا می‌سازد. اکثر فلاسفه مسلمان، اوصاف و نعمت‌های بهشتی را تأویل برده و با ذوق فلسفی خویش آیات و روایات را تفسیر می‌کنند یا مروری کلی و با اغماض از پاره‌ای اختلاف نظرها، مجموعه‌ای مطرح شده در این باب، در سه جریان اصلی مشائی، اشراقی و حکمت متعالیه صدرایی قابل بازشناسی است. به نظر می‌رسد کامل‌ترین دیدگاه در باب اوصاف، نعم و مقام‌های بهشتی را در دیدگاه‌های فلسفی صدرالملهین می‌توان یافت. وی فهم همگان و عوام از داده‌های قرآن درباره جنت را حق و مطابق با واقع و درست دانسته است، قائلان به جنت عقلی، از نظر وی مرتکب خطای انحصار شده‌اند و وجود جنت محسوس جسمانی را نادیده گرفته‌اند. حال آن‌که این جنت محسوس جای نیکانی است که با امید نیل به نعمت‌ها و برخورداری‌های پس از دنیا به راه عبادت خدا رفته‌اند. اساس پژوهش بر آرای فلسفی ملا صدرا بنا نهاده شده است و از

اقوال برخی شارحان معاصر حکمت متعالیه مانند علامه طباطبایی رحمته الله علیه، علامه جوادی آملی و مفسرانی چون آیت الله حسینی همدانی، مکارم شیرازی و بانو امین اصفهانی بهره برده شده است و با استفاده از برخی تفاسیر اهل سنت مانند فخر رازی و ابن عربی سعی بر بهره گرفتن از آرای متفکران اهل سنت نیز بوده است.

حقیقت این است تا انسان خود به بهشت نرود و از دست ساقی رضوان، شراب طهور نگیرد و در معرض نسیم بهشتی قرار نگیرد و با بهشتیان نشست و برخاست نکند و لباس حریر بر تن نکند و بر تخت های زرین بنشیند، توانایی درک حقیقی لذات جسمی و روحانی عالم آخرت را نخواهد داشت چرا که انسان دنیوی، در عالم خاکی محبوس شده و غبار تعلّلات، سرزمین روحی او را فرا گرفته است و طوفان هوا و هوس های انسانی، بر او چیره شده و نمی تواند ورای این عالم را به صورت کامل درک کند. هر چند انسان ها از درک حقیقی نعمت ها و مقام های بهشتی عاجز هستند، اما با نزدیک شدن به قلّه های وحیانی و چنگ زدن به ریسمان الهی و گرفتن دامن اهل بیت علیهم السلام می توانند سیمای مختصری از تجلّی رحمت حق را درک کنند.

به امید آن روز